

ATA TERZİBAŞI VE IRAK TÜRKMAN EDEBİYATI

Orhan İSAYEV

Azerbaycan İlimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü

ORCID: 0000-0003-4854-8748

orxan.qeriman@mail.ru

ABSTRACT

Ata Terzibashi is one of the famous scientists of the Iraqi Turkmans. The articles written by Ata Bey on the culture, history, language and literature of the Turkmens have always been met with interest in the Turkish world. His knowledge of both Arabic and Turkish languages enabled him to research literature more deeply. His "Kirkuk poets", "Erbil poets", "Turkman's Keşkölü", "Kirkuk Hoyrats and Manis", "The Translation of Fuzuli's Book of İcmali Ashk" and other books are very valuable accounts for the literature of Turkmans. Ata Bey's many researches on Turkman's folklore have been published both in books and in various magazines and newspapers. His published articles "The concept of "Beautiful" in our Hoyrats", "New documents about Nasrettin Hodja", "A Symbolic Müstezat Hoyrat" and other articles show that he knows Turkman folklore deeply. Ata Terzibashi's knowledge of Arabic and Turkish languages enabled him to carry out scientific research on classical literature. In his articles, he provided valuable information about the life and works of Ruhi Bagdadi, Ahdi, Kavsi, Fehmi and other poets. In our opinion, the great Azeri-Turkman poet Fuzuli is one of the leading researches of Ata Terzibashi. By giving the explanation of the implicit meanings in his works that he wrote in Arabic and Turkish, he provided a better understanding of Fuzuli. Fuzuli's most researched work is Matlu ul Etikad. Ata Terzibashi has also done some research on this work and has reached important information. Ata Terzibashi first claimed that Fuzuli was born in Kirkuk. The most important work written by Ata Terzibashi on the literature of the Turkmens is the books "Kirkuk poets" and "Erbil poets". These books were met with great interest throughout the Turkic world.

Key words: Literature, Turkman, Hoyrat, Azerbaijan, Ottaman, Fuzuli, Research

GİRİŞ

1924 yılında Kerkük'de doğan Ata Terzibaşı Irak Türkmanlarının ünlü bilim adamlarından biridir. Meslekce avukat olan Ata beyin Türkmanların kültür, tarih, dil ve edebiyatına dair yazmış olduğu makaleler Türk dünyasında hep ilgi ile karşılanmıştır. Hem Arap, hem de Türk dillerini bilmesi edebiyatı daha derinden araştırmasını sağlamıştır. Onun "Kerkük şairleri", "Erbil şairleri", "Türkman Keşkölü", "Kerkük Hoyratları ve Manileri", "Fuzuli'nin İcmali Aşk Kitabının Tercümesi" ve diğer kitapları Irak Türkmanlarının edebiyatı için oldukça değerli hesap olunur.

Ata beyin Türkman halk ağız edebiyatı ile de ilgili birçok araştırmaları hem kitap, hem de muhtelif dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. 1967 yılında "Hoyratlarımızda "Güzel" kavramı", 1972'de "Nasrettin Hoca hakkında yeni belgeler", 2010 yılında

Journal of Social Sciences and Humanities:

“Olaylı Hoyratlarımızdan”, “Sembolik Bir Müstezat Hoyrat” ve başka makaleleri Türkman ağız edebiyatını derinden bildiğinin göstericisidir. Terzibaşı'nın makalelerinin çoğu edebiyat alanındadır. Ancak sosyal tarih, toplumsal olaylar, fikir, halk edebiyatı, folklor ve Türkmanların geleneksel kültür dünyası hakkında ele aldığı araştırmalarının önemli bir kısmı Türkman divan edebiyatı üzerinedir.¹ Ata Terzibaşı'nın Arap ve Türk dillerini bilmesi divan edebiyatı ile de ilgili ilmi araştırmalar gerçekleştirmesine imkan vermiştir. O, kendi makalelerinde Fuzuli, Ruhi Bağdadi, Ahdi, Kavsi, Fehmi ve başka şairlerin hayatı ve senetlerine dair kıymetli bilgiler sunmuştur.

I. ATA TERZİBAŞI VE IRAK-TÜRKMAN AĞIZ EDEBİYATI

Türkmanların Irak'da miladi 7-8 yüzyıla kadar uzanan zengin tarihi vardır. Tarihi kaynaklar Oğuz türklerinden olan Türkmanların Orta Asya, Kafkazlar, Azerbaycan (kuzey ve güney), İran ve sair topraklardan tarihin muhtelif dövrlerinde Mesopotamya erazisine köç ettiklerini belirtmektedir. Bununla ilgili bir çok tarihçiler yaptıkları tetkikler sonunda yekun fikir söylemeğe muvaffak olmuşlardır. Son zamanlar aparılan bilimsel araştırmalar konuyla ilgili bazı yeni malumatların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkmanların Irak'a yerleşmelerinin birinci dönemi Irak'a, ayak bastıkları Hicri 54 yılına kadar uzanır. Bu dönem Ubeydullah bin Ziyad'ın ikibin Türkmeni getirip Basra'ya yerleştirmesiyle başlar. Abbasiler de savaş ve çarpışmalardaki kudret ve maharetlerinden dolayı Türkmanlardan yararlanmışlardır. İleri sürüldüğüne göre Halife el-Mansur ilk hilafet döneminde Türkmanları istihdam etmiştir. Özellikle Halife el-Mutasımın Türkmanlara büyük güven beslediği için göçlerin ardı kesilmemiştir.¹ Selçuklular zamanında Azerbaycan türklerinin büyük bir kısmının Irak erazisine köç etmesi türkmenlerin hem geleneksel kültür, hem de folklor bakımından gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu yüzden üstad Ata Terzibaşı “Kerkük Hoyratları ve Manileri” kitabının birinci ciltinde yazıyor: “Bizim hoyrat ve manilerimizin ilgisi, en yakın olanı mühakkak ki, azeri olanlardır”.¹ Burada hiç şüphesiz Akkoyunlular, Karakoyunlular, Safeviler gibi Azerbaycan-Türkman devletlerinin Irak erazisini de kapsaması önemli rol oynamıştır. Ata beyin folklorla ilgili araştırmaları kanıtıyor ki, Irak Türkmanlarının ağız edebiyatı Azerbaycan türkleri ile aynıdır. Irak türkmanlarının folkloru ve Ata beyin bu yönde aparmış olduğu bilimsel araştırmalar Azerbaycan'da da bir çok bilim adamının ilgisini çekmiştir. Profesör Dr.Qazanfer Paşayev 2016 yılında Bakü'de “Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti” adlı kitabında Kerküklü alimin ağız edebiyatı ile ilgili tüm çalışmalarını bilimsel şekilde deyərləndirmiş, Ata beyin bu yöndeki

Journal of Social Sciences and Humanities:

tetkiklerine yüksek değer vermiştir. Ata Terzibaşı'nın "Kitabi-Dede Korkud" dastanı ile ilgili araştırmaları türk dünyasında büyük ilgi ile karşılanmıştır. Hem folklor, hem de dil bakımından araştırdığı "Kitabi-Dede Korkud" dastanını trkmanların "Ana kitabı" adlandırmıştır. Ata bey "Irak Türkman edebiyatına toplu bakış" adlı makalesinde yazıyor: "Bu asırlardakı dilin tamamıyla Türkman lehçesine hususiyetlerini gösteren bir dil olduğuna aslen şüphe edilmemelidir. Nitekim on dördüncü yüzyılda yazıldığı söylenen Dede Korkud hikayelerinin dili, Irak Türkmanlarının dili olup, bu eserde geçen bazı ilgili yer adlarının da Irak'ta varlığı bilinmektedir".¹

Ata Terzibaşı'nın Irak'da yaşayan Türkmenlerin folkloru ile ilgili yazmış olduğu ve muhtelif zamanlarda qazete ve dergilerde yayınlanmış onlarca makalelerinden başka "şarkı ve Türküler", "Kerkük havaları", "Kerkük eskiler sözü", 3 ciltde "Kerkük Hoyratları ve Manileri", "Arzu Kamber Matalı", "Kerkük Ağzı Trmence Sözlük" kitapları da basılmıştır ki, her biri Türkman folkloru ve bu folklorun bilimsel acıdan araştırılması için önemli anlam kesp ediyor.

nl bilim adamı olan Ata Terzibaşı edebiyata dair araştırmaları ile böyle bir sonua varmıştır ki, Irak Türkman edebiyatı üzerine iki Oğuz kökenli halkın Azerbaycanlıların ve Osmanlıların etkisi olmuştur. Ağız edebiyatı aynı ile Azerbaycan türklerinde olduğu gibidir. Yazılı edebiyata gelince ise XVI yüzyıldan sonra Türkman edebiyatında Osmanlı ve Azerbaycan edebiyatının eşit izleri açıkça duyulmaktadır.

II.TÜRKMAN DİVAN EDEBİYATI ATA TERZİBAŞI'NIN ARAŞTIRMALARINDA

Ata Terzibaşı Irak Türkmenlerinin divan edebiyatını tetkik eden en ünlü bilim adamlarından biridir. Zaman-zaman yazmış olduğu makaleler, bastırđı kitaplar Türkmen divan edebiyatının araştırılması acısından büyük önem kesb etmiştir. Bize göre büyük Azeri-Türkman şair Fuzuli Ata beyin araştırmalarının başında geliyor. Muhammed Fuzuli tekce XVI asr Azerbaycandilli edebiyatın değil de, btnlkde şark edebiyatının en önemli simalarından biridir. Bu yüzden diğer araştırmacılar gibi Ata Terzibaşı'nın da Fuzuli irsine tez-tez başvurması anlaşılandır. Arapça ve türkçe yazmış olduğu eserlerinde kapalı anlamların izahını verrk Fuzuli'nin daha düzgün anlaşılmasını sağlamıştır. Fuzuli'nin en çok tartışılan eseri kuşkusuz olarak "Matla ul İtikat"dır. Ata Terzibaşı řu eser üzerine de bir kaç araştırma yapmış ve önemli bilgilere ulaşmıştır. "Fuzuli'nin arapça kasideleri" adlı seri makaleleri "Matla ul İtikat" eserine ışık tutmuş ve birçok dergilerde yayınlanmıştır. Fuzuli'nin Kerkük doğumlu olmasını da ilk kez Ata Terzibaşı iddia etmiştir. 1953 yılında Beyrutta "El-Edib" dergisinde yayınladığı makale ile Fuzuli'nin Kerkük doğumlu olması fikrini ilim

Journal of Social Sciences and Humanities:

dünyasına sunmuştur. Türkiye'nin ünlü fuzulînaslarından biri olan Abdülkadir Karahan Fuzuli'nin Kerkük'de doğduğu fikrini ilk baştan kesinlikle reddetse de sonradan Ata beyin bu fikrinin hakikata yakın olduğunu da yazdığı unutmamıştır. Konuyla ilgili Ata Terzibaşı yazıyor: “Daha çok Kerkük dolaylarında yaygın olan bu halk söylentisi, basına ilk defa bizim tarafımızdan geçirilmiştir (“El-Edib” dergisi, s.7 yıl: 12, temmuz 1953, Beyrut). Daha sonra, “Türk Yurdu” dergisinde (s.251, Aralık 1955, İstanbul) yayımladığımız özel bir yazıyla, bazı belgelerin ışığı altında halk söylentilerini, az çok aydınlığa kavuşturmaya çalışmışızdır. Bu yazıyı, aynı derginin 252 sayılı, Ocak 1956 tarihli nüshasında eleştirerek, ileri sürdüğümüz görüşü kökünden reddeden Profesör Abdülkadir Karahan, birara İslam ansiklopedisinin yeniden yayımlanan İngilizce baskısı için yazdığı “Fuzuli” maddesinde (s, 937, sütun 1) kaynak göstermeden Fuzuli'nin Kerküklü olmak ihtimali üzerinde durmuştur”.¹

Ata bey Fuzuli'nin Kerkük doğumlu olmasını söylerken yalnız bilimsel belgelere isnat etmiş, bilimden uzak fikirler kabul etmemiştir. Halk arasında yaygın olan bir sıra masal ve rivayetlerin de Fuzulinin ve onun babasının Kerküklü olmasını demesine rağmen, hiç bir ilmi esası olmadığı için onları reddediyor. Mesela, 1971 yılında “Türk Kültürü” dergisinin 108 sayılı nüshasında Kerküklü şair Hıdır Lütfi'nin risalesinde geçen bir şiirle Fuzuli'nin Kerkükde doğması ile ilgili bağlantı olmasını kabul etmiyor. Ve kendi fikirleri ile bu şiirin Fuzuli'den çok sonra ve tam başka bir hadise ile ilgili yazıldığını kanıtıyor. Ve ya Hicri Dedenin “Riyaz-üş-Şüara” tezkiresinde bulunan belgelerin de bilimden uzak olduğu için kabullenmesinin zor olduğunu açık şekilde söylüyor. Nitekim, yine çağdaş şairlerimizden yargılanmış Hicri Dede, “Riyaz-üş-Şüara” adlı henüz basılmamış tezkiresinde Fuzuli'yi şüpheli kaynaklara dayanarak Kerküklü göstermekte ve bu hususta yeni ve çok enteresan bilgiler vermektedir.¹

Ata Terzibaşı Fuzuli'nin yazmış olduğu bir sıra gazel, kaside, muhammas ve s. şiir növleri ile de ilgili araştırmalar yapmış, büyük şairin beytlerinde bulunan kapalı anlamlara izah vermiştir. Fuzuli'nin loğazları, muammaları, Arapça, Farca kasideleri, muvaşşah və leffuneşir şiir şeklinde yazmış olduğu eserlerin ilmi araştırması ve s. Fuzuli ile ilgili tetkikler sırasındadır. Hiç şüphesiz ki, burada Ata beye Arap ve Türk dillerini iyi bilmesi yardımcı olmuştur. Kerküklü bilim adamının başka fuzulînaslarla mektuplaşması, onların yazmış olduğu eserleri okuması, kendi fikirlerini söylemesi Fuzuli sanatının daha derinden öğrenilmesini sağlamıştır. Ata Terzibaşı hem Türkiye, hem de Azerbaycan aydınları ile mektuplaşmasını bir sıra makalelerinde açık-açığına yazmıştır. En çok Azerbaycanlı akademik Hamid Araslı'nın, Türkiyeli Abdülkadir Karahan'ın eserlerini incelediyini, profesör

Journal of Social Sciences and Humanities:

A.N.Tarlan, Fuat Köprülü, Mirzaga Kuluzade ve diğerleri ile daim fikir ünsiyeti kurmuştur. Ata bey 2006 yılında “Fuzulinin İcmali Aşk kitabının Tercümesini” de yayımlamağa muvaffak olmuştur. Kitapla ilgili Ata bey yazıyor: “Görüldüğü gibi Farabi'nin felsefesinden ilham aldığı anlaşılan Fuzuli, söz konusu eserle adeta bir piyes eseri ortaya koymuştur. İleride değerli sanatçımız çıkıp bu Süleyman Müftü'nün tercümesini izleyerek sahneye koyulacak biçimde yeniden ele alır ve güzelce işlerse sevincimiz kat kat artmış olur”.¹ Bu eseri Farscadan Türkçeye çeviren Kerküklü Süleyman Müftü olmuştur. Eserin değerlendirmesini ve yayımını Ata Terzibaşı kendi yapmıştır. Ata Terzibaşı büyük Fuzuli'yi bir kaç yönden araştırmıştır ki, bu araştırmaları da aşağıdaki gibi gruplayabiliriz:

1. Fuzulinin doğum yeri ve biyografisi ile ilgili makaleler;
2. “Matla-ul İtikad” eseri ile ilgili makaleler;
3. Fuzuli eserlerinde geçen gizli manaların izahı ile ilgili makaleler;
4. Fuzuli'nin ayrı-ayrı gazellerinin tahlili.

Şunu da belirtelim ki, Ata beyin Fuzuli hakkında yazmış olduğu makaleleri Necat Kevseroğlu toplamış ve Kerkük Vakfı tarafından İstanbul'da kitap halinde basılmıştır.

Ata Terzibaşı'nın Divan edebiyatı ile ilgili araştırmaları tekce Fuzuli ile bitmiyor. Fuzuli'den önce yaşayıp yaratmış ünlü şairlerin de hayatı, edebi irsi daim Ata beyin ilgisini çekmiştir. 1973 yılında “Kardaşlık” dergisinin 12. sayısında “Cihanşahın türkçe şiirleri” adlı yazısı yayınlanmıştır. Bu makalede hükmdar ve şair olan Cihanşah'ın bir kaç gazelinden nünuneler vermekle onları izah etmiş, çağdaş günümüzde anlaşılmayan bazı sözlere de ışık tutmuştur. Bundan ilave Ata bey Cihanşah'ı Şah İsmayıl Hatayi ve İmadeddin Nesimi ile de karşılaştırmış ve bir kaç önemli sonuca varmağı başarmıştır. Ata beyin XVI yüzyılda türkmen edebiyatı ile ilgili bilimsel araştırmalarında Ahdi Bağdadi sanatına, en çok da onun meşhur olan tezkiresine yüksek önem vermiştir. XVI asr Bağdad edebi mühitini kendisinde aks ettirmiş olan “Gülşen-i Şuara” Ata Terzibaşı'nın da o devr araştırmalarının esas kaynağıdır. Ata bey bir çok ilmi makalelerinde bu tezkireye isnat etmiştir. İster Fuzuli, isterse de diğer XVI asr türkmen şairlerin irsi araştırlarken başlıca kaynak mahz “Gülşen-i Şuara”dır. Alim “Kardaşlık” dergisinin 1971 yılda yayımlanmış olan 6-7. sayısında bastırılmış “Iraq-Türkmen edebiyatına toplu bakış” adlı makalesinde yazır: “Fuzuli'nin muasırlarından sayılan Ahdi de zamanın şair ve edipleri arasında ad yapmış bir simadır. Babası Şemsi, kardeşleri Rızai ve Muradi ve akrabası Rendi'nin de şiirleri vardır. Ahdi'nin Gülşen-i Şuara adlı tezkire kitabında birçok Iraklı Türkmen şairler bir olmakta bu arada Fuzuli ve bunun oğlu Fazlı'dan başka Hakiki, Fikri,

Journal of Social Sciences and Humanities:

Süleyman, Ekrem Kayıtmaz, Mehmet Feyzi, Ateşi, Cevheri, Hadimi, Zeheni, Kelami, Nadiri, Vallahi, Ruhi gibi şairler geçmektedir”.¹ Ata Terzibaşı XVI yüzyılda Irak Türkman çevresinde yetişen şairlerin ve ediplerin eserlerinde iki türk lehcesinin tesirinin duyulduğunu söylüyor. Azeri şivesinin üstünlük kazandığı XVI yüzyıl şairleri içerisinde Osmanlı şivesi ile yazan şairler de olmuştur. Ata beye göre Ruhi Bağdadi kendi eserlerini Osmanlı türkcesinde yazmıştır. Malumdur ki, XVI asrın evvelerinde Bağdad da dahil olmak üzere Iraki-Arap Safeviler, bir müddet sonra ise Osmanlıların eline geçmiştir. Bütün bu siyasi amiller hemin zamanda yaşayıp yaratan edebiyat adamlarına tesirsiz ötüşmemiştir. Aynı bir çevrede yaşayan şairlerin farklı lehcelerde yazmaları da yalnız bununla izah oluna bilir.

Ata Terzibaşı'nın araştırmalarında Nesimi de ön sıralarda gelir. Büyük hurufi şair olan İmadeddin Nesimi Azerbaycan edebiyatşinasları tarafındanda kifayet kadar ciddi şekilde öğrenilmiş bir şahsiyettir. Azerbaycan'da bir çok aydın Nesimi'nin Azerbaycan'ın Şirvan ayaletinin Şamahı şehrinde doğduğunu, kardeşinin bu şehirde olan Şahi-Hendan mezarlığında toprağa tapşırıldığını söylüyorlar. Ata Terzibaşı ise Nesimi'nin Irak'da doğduğunu yazıyor. Yukarıda adı geçen makalede yazıyor ki, ünlü Türkmen şairi Nesimi, Hurufilik mezhebinin önderliğini yaptığı gibi Irakta Türkmen edebiyatında yeni bir cıgır açarak, bu edebiyatın da zamanında baş mümessili olmuştur. Bağdata bağlı “Nesim” adlı kasabada doğduğu söylenen bu değerli şairden “Nesim El-Muhbe” adlı eserinde söz eden Ali Şir Nevai, Irak ve Rum (Anadolu Türkleri) halkının onu eşsiz bir şair saydıklarını yazmakta, Türkmeni Rumi dillerinde şiir söylediğini bildirmektedir.¹ Ata Terzibaşı'nın Nesimi hakkında yazmış olduğu makale Türk Ansiklopedisinde de yayımlanmıştır.

III.ÇAĞDAŞ EDEBİYAT ATA TERZİBAŞININ ARAŞTIRMALARINDA

Ata Terzibaşı'nın Türkmenlerin edebiyatı ile ilgili yazmış olduğu en önemli eser 13 ciltten oluşan “Kerkük şairleri” ve 3 ciltde “Erbil şairleri” kitablarıdır. “Kerkük şairleri” kitabında Ata bey Kerkük ve bu şehrin etrafında olan tarihen türkmenlerin meskunlaştığı topraklarda yetişen şairlerden behs etmiştir. Tamamı eski harflerle basılan 13 ciltlik Kerkük Şairleri serisinin basılış tarihleri aşağıda verilmiştir:

1. Cilt, Bağdat, 1963 (H. 1382).
2. Cilt, Kerkük, Cumhuriyet Basımevi, 1968 (H. 1387).
3. Cilt, Bağdat, Zaman Basımevi, 1988 (H. 1409).
- 4., 5., 6. ve 7. Ciltler, Kerkük, Bilgisayar Basımevi, 2000 (H. 1420)
8. ve 9. Ciltler, Kerkük, Bilgisayar Basımevi, 2001 (H. 1422)

Journal of Social Sciences and Humanities:

10. Cilt, Kerkük, Haziran 2004 (H. 1425)

11. Cilt, Kerkük, Haziran 2005 (Rebiüssani 1426)

12. Cilt, Kerkük, Ocak 2006 (Zilhicce 1426)

13. Cilt, Kerkük, Mart 2012 (Rebiüssani 1433).¹ Ata beyin hakkında konuştuğumuz kitabı edebiyatşınaslık ve edebiyat tarihi açısından zengin ve değerli olduğu için 2. kez de basılmıştır. Bu zaman 13 cilt 4 kitabda latın harfleri ile Ötüken Neşriyatı tarafından basılmıştır. Eseri yeni harflere aktaranlar Prof. Dr.Ali İhsan Öbek ve Ayşe Taşralı olmuştur. Son tasis ve genel denetim ise Prof. Dr. Suphi Saatçiye aittir. Ata beyin bu kitabı Azerbaycanda da büyük ilgi ile karşılanmıştır. Prof. Dr.Qazanfer Paşayev “Kerkük şairleri” ve “Erbil şairleri” kitapları esasında 2 ciltde “Irak-Türkman poeziyası antologiyası” kitablarını tasis etmiştir. I cilt 2019, II cilt ise 2021 yılında Bakü'de basılmıştır. Qazanfer Paşayev kitabın “Ön söz”ünde yazır: “Əta Tərzibaşının XVI əsr ədəbi mühiti barədə tədqiqatlarını xüsusi qeyd etmək istərdim. Doğrudur, 13 cildlikdə araşdırıcı Füzuli yaradıcılığından ayrıca söz açmır. Müəllifin Füzuli haqqında çoxsaylı məqalələri və böyük həcmli “Füzuli haqqında yazılar” (Kerkük Vaqfi, İstanbul, 2016, 220 səh. Hazırlayan: Nicat Kövsəroğlu) adlı elmi tədqiqat əsəri vardır. Burada XVI-XVII əsrlər Bağdad ədəbi mühiti barədə zəngin material vardır”¹. Ata Terzibaşının 13 ciltten oluşan “Kerkük şairləri” kitabı hem de kullanılmış olan kaynaklar açısından da büyük ilgi çekiyor. Üstad Ata bey bu eserinde Ahdi Bağdadi'nin “Gulşan-i Şuara” ve ya “Tezkiret Erbab-i Sefa”, yazarı bilinmeyen “Cevad-ut-Tırad fi Marifeti Şuarayı Bağdat”, Hicri Dede'nin “Riyaz-üş-Şuara”, ve Şehribanlı Abdülkadir Hatibi'nin “Tezkiret-ü Şuara” tezkirelerinden istifade etmiştir. Bu yüzden eser kaynak açısından kifayet kadar bilimsel ve sağlam işlenmiştir. Eserde XVI yüzyıldan ta çağdaş günümüzü kadar Kerkük ve dolaylarında yaşayıp yaratmış şair ve edipler hakkında bilgiler sunulmuş, şiirlerinden parçalar verilmiştir. Ata bey “Kerkük şairleri” kitabında yalnız ediplerin nazm eserlerini değil, nesir eserlerini de incelemiştir ki, bu da Türkmanların 200-300 yıl önce de bile edebiyatlarında nesir eserlerinin de yarandığını kanıtlamış oluyor. Ata Terzibaşı bu kitabda sonra Irak'da Türkman edebiyatı tarihini de hazırlamağı düşünüyordu. Kendisi bu hakda şöyle yazıyordu: “İleride, Irak'ta Türkman edebiyatı tarihini hazırlamak ve böylece umümi Türk edebiyatında sönük kalan bir bölümün aydınlanması için ilk addımı atmış bulunuyoruz”.¹ Ne yazık ki, 2016 yılında büyük ilim adamı olan Ata bey Allahın rahmetine kavuştu ve bu arzusu hayata geçmedi.

Journal of Social Sciences and Humanities:

Ata beyin yukarıda adı geçen kitaplarından başka edebiyatla ilgili bir kaç eserinin de adını söyleye biliriz ki, her biri Türkman edebiyat tarihinde önemli yer tutuyor. Ayrı-ayrı şair ve ediplerin hayatı ve sanatı ile ilgili yazmış olduğu eserler Ata beyin Türkman edebiyatını addım addım izlediğini bir daha gözler önüne seriyor. Bu kitaplardan “Kerküklü Şeyh Rıza ve Türkçe Şiirleri” (2006. yıl), “Kerküklü Kabil” (2007. yıl), “Kerküklü Faiz” (2008. yıl) gibi eserlerini misal göstere biliriz.

SONUÇ

Göstermiş olduğu qayret ve yorulmak bilmeden çalışması Ata beyi bilim aleminde üstad bir aydın gibi tanıtmıştır. Irak Türkmanlarının dil, edebiyat, folklor, mimarlık, tarih yönünde aparmış olduğu araştırmalar kendi halkının ne kadar zengin bir geçmişe sahip olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Ata bey edebiyat alanında da kendi imzasını atmağı başarmıştır. O halk ağız edebiyatından başlayarak çağdaş günümüzü kadar Türkmanların yaratmış olduğu edebiyatı incelemiş, zaman zaman ayrı ayrı ilmi, edepi dergilerde, gazetelerde makaleler, belgeler yayınlamıştır.

Irak Türkmanları büyük Türk dünyasının ayrılmaz bir hissesidir. Soy kökü itibarile Oğuz türklerinden olan Irak Türkmanları folklor, adet, gelenek açısından Azerbaycan Türkleri ile aynıdırlar. Bir zamanlar Azerbaycan'ın cumhurbaşkanı olmuş, büyük politika adamı Haydar Aliyev “Kardaşlık” dergisine verdiği açıklamada şunları söylemiştir: “Tarihi araştırmada gördüm ki, Güney Azerbaycan, Kuzey Azerbaycan ve Irak Türkmanları bir bütövün parçalarıdır”.¹ Tarihen Anadolu Türkleri ile de komşuluk, yakın ilişkiler ve uzun zaman Osmanlı yönetiminde olması Irak Türkmanlarını kardeşleri ile de yakınlaştırmış, doğmalaştırmıştır. Ata Terzibaşı'nın araştırmaları yukarıda söylediyimiz fikirleri bir daha kanıtlamış oluyor. O hem halk ağız edebiyatını, hem divan edebiyatını, hem de çağdaş Türkman edebiyatını tetkik ederken bu faktleri açık açığına yazmış, bilimsel açıdan kanıtlamış bir aydındır. Ata Terzibaşı edebiyat alanında yapmış olduğu bilimsel araştırmaları ile gelecekte de genç bilim adamları için cığır açmış, onlara yön vermiştir. Bu yüzden Ata Terzibaşı daim üstad aydın gibi hatırlanacak ve onun eserleri tüm Türk dünyasında araştırılacak, öğrenilecektir.

KAYNAKÇA

1. Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri, 1. cilt ve 2. ciltler, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul, 2013

Journal of Social Sciences and Humanities:

2. Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri, 3., 4., 5., ciltler, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul, 2013
3. Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri, 6., 7., 8., 9., ciltler, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul, 2013
4. Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri, 10., 11., 12., 13., ciltler, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul, 2013
5. Ata Terzibaşı, Füzuli hakkında yazılar, 1. Baskı, Şenyıldız Matbaacılık, İstanbul, 2016
6. Ata Terzibaşı, Kerkük hoyrat ve manileri, 1. Baskı, I cilt, Kerkük, 1955, s.140
7. Erşat Hürmüzlü, Türkmenler ve Irak, 1. Baskı, İstanbul, 2003
8. Qəzənfər Paşayev, Əta Tərzibaşının ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti, 1. Baskı, Təhsil, Bakı, 2016
9. İraq-Türkman poeziya antologiyası, I cild, 1. Baskı, Elm və təhsil, Bakı, 2019
10. İraq-Türkman poeziya antologiyası, II cild, 1. Baskı, CBS-PP, Bakı, 2019
11. Mustafa Ziya/Şemsettin Kuzeci, Ata Terzibaşının makaleleri (edebi yazıları), 1. Baskı, Vadi Grafik, Ankara, 2018
12. Necat Kevseroğlu, Ata Terzibaşı Hayatı ve Eserleri, 1. Baskı, Vadi Grafik, Ankara, 2018
13. "Kardaşlık" dergisi, №8, İstanbul, 2000